УДК 37.091.214.18-027.557:34(09)(477)(043.3)

Остапенко Л. В.

ЗМІСТОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ В РОДИННО-ШКІЛЬНОМУ ПРОСТОРІ (кінець XX – початок XXI століття)

Статтю присвячено розгляду проблеми організації правового виховання в родинно-шкільному просторі. Розглянуто сутність ключових понять. Проаналізовано та досліджено зміст основних освітніх компонентів, що висвітлюють процес організації правового виховання. Досліджено основний програмовий матеріал, навчальні програми та навчальні плани за різні роки. Здійснено ретроспективний аналіз джерельної бази, виокремлено ключові нормативно-правові акти. Визначено основні аспекти правовиховної роботи позашкільних закладів. Обґрунтовано актуальність роботи з батьками в процесі правового виховання.

Визначено основні кількісні та якісні показники розвитку правового виховання учнівської молоді в родинно-шкільному просторі. Проаналізовано особливості змісту навчально-методичних посібників. Здійснено огляд та визначено навчально-методичні аспекти підручників зазначеного періоду.

Автором досліджено форми роботи з батьками. Простежено процес взаємодії батьків зі школою. Охарактеризовано ефективні чинники взаємодії з батьками. Виявлено основні психолого-педагогічні правила та вимоги, що є запорукою ефективного налагодження родинно-шкільної взаємодії.

Ключові слова: *виховання, зміст правового виховання, правове виховання, учнівська молодь, освіта, родинно-шкільний простір, навчально-методична база, навчальний посібник, програма.*

Процес державотворення – цілісний процес, що безпосередньо впливає на реформування освіти. На сучасному етапі євроінтеграційних процесів особливого значення набуває розвиток правового виховання. Освітнє середовище сьогодення покликане сприяти розвитку особистості через підвищення рівня загальної правової культури й свідомості.

Питання актуальності правового виховання і навчання зумовлене потребою суспільства у формуванні нового формату мислення щодо національної самоідентифікації. Проблема виховання учнівської молоді в умовах процесу державотворення набуває особливого значення.

Проблема правового виховання висвітлюється у педагогічних розвідках учених М. Городиського, Г. Давидова, О. Міцкевича, М. Подберезського, А. Стаканкова, О. Татаринцевої, Л. Твердохліб. У дослідженнях розкрито сутність поняття, змісту, шляхи підвищення рівня правової культури та розвитку правової свідомості. Дослідженням родинної педагогіки займалися такі науковці як Л. Бойко, Л. Бондар, Ю. Грицай, Т. Кравченко, М. Стельмахович, В. Постовий та ін.

Метою нашої **статті** є аналіз організації правового виховання у родинно-шкільному просторі

У сучасних умовах сьогодення гостро постає питання формування ціннісного світогляду молоді, підвищення рівня правосвідомості та правової культури. Питання розвитку особистості нерозривно пов’язане з процесом

виховання та навчання. Це єдина, комплексна система, на яку впливає багато чинників. Вважаємо, що розвиток правового виховання залежить від освітнього компонента, що включає в себе такі складові як:

– навчальний план;

– навчальні програми;

– навчально-методичні посібники;

– взаємодія школи та родини.

Основні державні вимоги до загального рівня підготовки учнівської молоді окреслені в державному стандарті загальної середньої освіти. Нормативним актом якого є Базовий навчальний план. Цей документ визначає:

– структуру освітнього процесу через інваріативну та варіативну складові;

– фіксовану кількість годин на вивчення предмету;

– закріплює гранично допустиме тижневе навантаження за віковими категоріями;

– окреслює шкільний компонент змісту освіти.

На основі Базового навчального плану формуються типові навчальні плани відповідно до типу навчального закладу та особливостей освітнього процесу. Освітня лінія "Суспільствознавство" включає в себе такі предмети як "Основи суспільствознавства", "Основи права", "Людина і світ".

У пояснювальній записці до навчального плану 1990/1991 років зазначено "Курси суспільствознавства, основ Радянської держави і права, етики і психології сімейного життя можуть вивчатись у вигляді інтегрованого предмета "Суспільствознавство" або як окремі шкільні дисципліни в таких же обсягах і класах, що і в попередні роки. Вони можуть викладатись одним або різними вчителями…" [1, с. 5]. У типових навчальних планах на вивчення предмету відводилось по 1 годині на тиждень у 8-9 класах, по 2 години у 10 класі і по 1 годині в 11 класі. Фактично правове виховання починалося тільки з 8 класу. Для молодших школярів у навчальних планах не передбачалося правовиховної роботи. Збільшення кількості годин передбачалося для історико-правознавчого профілю. До основних предметів відносилися – правознавство, історія України та всесвітня історія. Наприклад, для шкіл з поглибленим вивченням історії і суспільствознавства, передбачалося по 1 годині в 9-10 класах і по 3 години на тиждень в 11 класі [2, с. 4].

У навчальних планах кінця 90-х років вводиться інтегрований предмет "Історія і суспільствознавство". На вивчення історії виділялося по 2 години з 6 класу по 9, 3 години у 10 класі та 4 години у 11 класі. Тоді як суспільствознавство вивчалося в 8 класі – 1 година, у 10 класі – 2 години і в 11 класі – 5 годин [3, с. 10].

Згодом, передбачається новий предмет "Людина і суспільство", вивчення якого не було обов'язковим у 8-9 класах. Викладання предмету залишалось на розсуд адміністрації навчального закладу в експериментальному порядку. На вивчення цього предмету виділялось по 1 годині в 9-11 класах.

У наступних роках ситуація залишалася сталою. Доповненнями до процесу формування змісту правового виховання і навчання крім

обов'язкових предметів були факультативи, спецкурси, курси за вибором, індивідуальні та групові заняття. В залежності від профільного спрямування зміст зазнавав змін.

Отже, на основі аналізу навчальних планів можемо зауважити, що під час процесу правового виховання і навчання не були залучені всі вікові категорії учнів. Оскільки вивчення предметів суспільного напряму починалося, як правило, з 9 класу. На вивчення предметів правничого напряму виділялося досить мало часу.

Змістові лінії навчальних предметів окреслюються навчальною програмою. До кожної навчальної програми додається пояснювальна записка, що окреслює завдання, форми й методи, знання, вміння та навички, що мають бути сформовані під час викладання предмету.

Аналізуючи педагогічні розвідки вчених у хронологічних межах нашого дослідження, зауважимо, що зміст правового навчання і виховання являв собою синтез накопичених правових знань та потребував практичного відпрацювання. Під час вивчення основних предметів правничого циклу, знання поглиблювалися різноманітними факультативними курсами.

Основні навчальні програми зазначеного періоду – це "Програма з основ Радянської держави і права", 9 клас (1991); програма курсу "Людина і суспільство" для середніх навчальних закладів (1991); програма курсу "Людина і суспільство" для учнів 11-х класів загальноосвітніх навчально-виховних закладів (1995); програма курсу "Права людини" для учнів середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів (1995) та інші. Під час яких, учнівська молодь отримувала основні правові знання та обов'язково вивчало законодавчі основи.

Викладачами був накопичений досвід правовиховної та просвітницької роботи, що охоплювала освітній процес та позашкільний простір. Система правового виховання включала в себе такі форми як: лекції, тижні права, зустріч з представниками влади та правоохоронних органів, безкоштовні юридичні консультації, виховні заходи на правову тематику та багато інших.

Курс "Права людини" широко обговорювався освітянами. Було запропоновано брати участь у обговоренні проекту. У пояснювальній записці зазначалося "… сприяти формуванню правового світогляду молоді, …поглядів на права і основні свободи людини…" та "… в необхідності розвивати в людині зі шкільного віку почуття гідності, усвідомлення своїх прав, взаємозв'язок реалізації прав людини із суспільною системою…" [5, с. 2-24.]. Таке формулювання свідчить про суттєві зміни в контексті значення правового виховання молоді.

Навчальний курс "Людина і світ" складався з чотирьох розділів. Правовиховний аспект розглядався у таких темах як:

- "Права людини";
- "Економічне життя суспільства";
- "Людина в умовах ринку";
- "Політична система";
- "Держава";
- "Громадянин і держава";

• "Моральна культура";
• "Політична і правова культура";
• "Проблеми духовного розвитку" [6, с. 6-31]. Як бачимо, курс є досить вдалим у сенсі правового виховання.

Таким чином, навчальні програми окреслювали сутність організації правового виховання. Визначали основні завдання і мету.

Відповідно до навчальних програм розроблялися підручники та навчально-методичні посібники. М. Фіцула визначає такі функції підручника:
– освітня;
– розвивальна;
– виховна
– управлінська;
– дослідницька [7, с. 108-109].

У листі № 1/9-155 від 13.10.1992 р "Про корективи до змісту підручників та навчальних посібників, діючих у 1992-93 навчальному році" зазначено "З курсу "Людина і суспільство" (11 клас) вчителі працюють за експериментальним підручником Р. А. Арцишевського та ін. "Людина і суспільство", т. 1, 1992 р…. Звертаємо увагу, що викладені в цьому підручнику деякі положення матеріалістичного розуміння історії (наприклад § 16) не відповідають досягненням сучасної суспільної думки. Це стосується й функціонального підходу до суспільства" [3, с. 3]. Новий експериментальний підручник був свідченням поступового оновлення змісту правового виховання і навчання.

Основними підручниками зазначеного періоду можна вважати такі:
• "Основи правознавства" для 9 класів І. Усенко;
• "Основи правознавства" для 9 класів І. Котюк;
• "Основи правознавства" для 9 класів В. Журавський;
• "Правознавство. Практичний курс" для 9 класів О. Наровлянська та інші.

Перераховані підручники містили поділи на параграфи, що викладені за певним логічним сценарієм. Параграфи відповідали вимогам навчальних планів. Після теми є запитання для самоконтролю. В кінці підручників містилися словники ключових понять. Після розділів були запропоновані різнорівневі завдання, у тому числі і тести. Вцілому, зміст навчальних посібників відповідав часовим вимогам.

Про те, процес правового виховання не може бути цілісним без взаємодії з родиною. Родинно-шкільний простір є обов'язковою умовою розвитку правової свідомості учнівської молоді.

Під час співробітництва школи й сім'ї підвищується ефективність навчально-виховного процесу. Цьому сприяє педагогічний всеобуч для батьків та залучення їх до виховної роботи.

Педагогічна освіченість залежить від багато факторів. Серед основних – рівень набутих знань, здатність до самопізнання і саморозвитку, родинні традиції. В умовах сучасного духовно-морального і культурного розвитку, котрий не завжди позитивно впливає на соціум, педагогічна освіченість батьків часто не відповідає реальній педагогічній ситуації. Так, школа повинна

дбати про системний розвиток їх педагогічних знань. Існували різноманітні методи роботи, найдієвішими серед яких були:

– педагогічний лекторій;
– педагогічний всеобуч;
– науково-практичні конференції з питань виховання;
– класні батьківські збори;
– відвідування батьків вдома;
– листування;
– консультації батьків;
– тематичні вечори запитань і відповідей;
– ознайомлення батьків з психолого-педагогічною літературою.

Під час освітнього процесу відбувалася взаємодія школи і батьків:

– батьківський комітет класу;
– загальношкільний батьківський комітет;
– виконання батьками практичних рекомендацій.

Запорукою ефективної взаємодії з батьками був ряд чинників:

1) запрошення батьків до співробітництва;
2) дотримання позиції рівноправності;
3) визнання важливості батьків у співпраці;
4) вияв любові, захопленості їх дитиною;
5) пошук нових форм співпраці.

Ефективність налагодження родинно-шкільної взаємодії можлива за умови дотримання педагогом психолого-педагогічних правил та вимог. До яких відносили:

– використання заходів, спрямованих на підвищення авторитету батьків. Стосунки повинні будуватися на взаємоповазі. Цінність яких, полягає у вимогливості, почутті власної гідності, громадянського обов'язку як батьків, так і учителів;

– довіра до виховних можливостей батьків, підвищення рівня їх педагогічної культури й активності у вихованні. Батьки частіше з розумінням і відповідальністю ставляться до виховання своїх дітей;

– педагогічний такт, неприпустимість необережного втручання в життя сім'ї;

– життєствердкуючий, мажорний настрій при вирішенні проблем виховання, опора на позитивні риси дитини, орієнтація на успішний розвиток особистості.

Отже, проблема взаємодії навчального закладу з сім'єю є актуальним питання сьогодення. Адже родина невід'ємна складова процесу виховання.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Таким чином, наповнення освітньої лінії "Суспільствознавство" у зазначений нами період змінювалося відповідно до запитів суспільства та держави. Зміст курсів та інтегрованих предметів був акцентований здебільшого на освітню функцію. Так, у навчальних програмах кінця ХХ – початку ХХІ століття зазначалися пріоритетні напрями освітньої роботи через призму виховання правосвідомої особистості. Наповнення навчально-методичних посібників повністю відповідало навчальним планам та

програмам і посилювали освітній ефект. Однак, зазначена робота була неможливою без взаємодії з сім'єю. Аналізуючи педагогічні розвідки вчених ми виокремили найдієвіші методи роботи з батьками, що свідчило про побудовану систему роботи з сім'єю.

Ретроспективний аналіз джерельної бази дав змогу окреслити основні аспекти й умови організації правового виховання. Процес правового виховання не можливий без визначення його змісту. Дослідивши ґенезу кількісних і якісних показників ми дійшли висновку, що для підвищення ефективності правового виховання необхідно шукати шляхи збільшення годин на тиждень. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні форм і методів організації правового виховання в сучасному родинно-шкільному просторі.

Використана література:

1. Інформаційний збірник Міністерства народної освіти Української РСР № 9 1990 роки, ст. 5.
2. Інформаційний збірник Міністерства народної освіти Української РСР № 10 1990 роки, ст. 4.
3. Інформаційний збірник Міністерства народної освіти Української РСР № 22 1992 роки, ст. 3.
4. Програма курсу Людина і суспільство" для середніх навчальних закладів: Інформаційний збірник Міністерства освіти України. 1991. № 22. С. 6-31.
5. Програма курсу "Права людини" для учнів середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів: Інформаційний збірник Міністерства освіти України. 1995. № 19. С. 2-24.
6. Програма курсу Людина і суспільство" для середніх навчальних закладів: Інформаційний збірник Міністерства освіти України. 1991. № 22. С. 6-31.
7. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2007. С. 108-109.

References:

1. Information collection of the Ministry of Public Education of the Ukrainian SSR No. 9 of 1990, p. 5.
2. Information collection of the Ministry of Public Education of the Ukrainian SSR No. 10 of 1990, p. 4.
3. Information collection of the Ministry of Public Education of the Ukrainian SSR No. 22 of 1992, p. 3.
4. The program of the course "Man and Society" for secondary schools: Information collection of the Ministry of Education of Ukraine. 1991. No. 22. p. 6-31.
5. The program of the course "Human Rights" for the students of secondary general educational institutions: Information collection of the Ministry of Education of Ukraine. 1995. No. 19. p. 2-24.
6. The program of the course "Man and Society" for secondary schools: Information collection of the Ministry of Education of Ukraine. 1991. No. 22. p. 6-31.
7. Fitzula M.M. Pedagogy: textbook. Kyiv: Academvydav, 2007. p. 108-109.

ОСТАПЕНКО Л. В. Содержательно-организационные аспекты правового воспитания в семейно-школьной среде (конец XX – начало XXI века).

Статья посвящена рассмотрению проблемы организации правового воспитания в семейно-школьном пространстве. Изучена суть ключевых понятий. Проанализировано и исследовано содержание основных компонентов, которые освещают процесс организации правового воспитания. Исследовано основное программное содержание, учебные программы и учебные планы за разные годы. В процессе ретроспективного анализа источников были выделены основные нормативно-правовые акты. Определены основные аспекты право-воспитательной работы внешкольных учреждений. Обоснована актуальность работы с родителями в процессе правового воспитания.

Определены основные колличественные и качественные показатели развития правового воспитания учащейся молодежи в семейно-школьном пространстве. Проанализированы

особенности содержания учебно-методических пособий. Рассмотрены и определены учебно-методические аспекты содержания учебных пособий указанного периода.

Автором исследованы формы работы с родителями. Отслежен процесс взаимодействия родителей со школой. Охарактеризированы эффективные факторы взаимодействия с родителями. Обнаружены основные психолого-педагогические правила и требования, которые являются залогом эффективного построения семейно-школьного взаимодействия.

Ключевые слова: *воспитание, содержание правового воспитания, правовое воспитание, учащаяся молодежь, образование, семейно-школьная среда, учебно-методическая база, учебное пособие, программа.*

OSTAPENKO L. V. Substantive and organizational aspects of legal education in the family-school space (the end of the XX – the beginning of the XXI century).

The article is devoted to the consideration of the problem of organizing of legal education in the family school space. The essence of key concepts has been considered. The content of the main educational components, covering the process of organizing legal education, has been analyzed and investigated. The main program material, educational programs and curriculum in different years have been investigated. The retrospective analysis of the source base was carried out, and key regulatory acts were highlighted. The main aspects of the law educational work of out-of-school institutions have been identified. The relevance of working with parents in the process of legal education has been substantiated.

The main quantitative and qualitative indicators of the development of legal education of students in the family-school space have been determined. The features of the content of study guides have been analyzed. The educational and methodological aspects of textbooks of the specified period have been reviewed and identified.

The author investigated the forms of work with parents. Traced the process of interaction between parents and the school. Characterized effective factors of interaction with parents. The basic psychological and pedagogical rules and requirements have been identified, which is the key to the effective establishment of family-school interaction.

Keywords: *parenting, content of legal education, legal education, students, education, family school space, educational and methodical base, study guide, program.*

УДК 378.091.214.18:[044:62-057.21]

Остапчук Т. С.

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО СПЕЦКУРСУ “ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНЖЕНЕРІВ” У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

У статті досліджено особливості впровадження інтегрованого спецкурсу “Технологія формування інформаційної компетентністі інженерів” у навчальний процес вищих військових закладів освіти, які готують майбутніх інженерів. Висвітлено основні переваги впровадження цього курсу у процес формування інформаційної компетентності на основі нових вимог часу і ринку праці.

Теоретичне обґрунтування методики формування інформаційної компетентності студентів технічних університетів було основане на глибокому аналізі основних змістовних складових сучасного інтегрованого спецкурсу, забезпеченню організаційно-педагогічних умов та